

lia bona promissa Judæis, promittit similia spiritalia Christianis, æque ac Judæis: qui non Judaico et carnali sensu, sed spiritali et Christiano charitatis spiritu legem implebant, quales erant Moses et Prophetæ, alique Sancti veteris Testamenti. Quocirca sapientia hic Christianis promittit vitam longam, id est æternam, in qua nostra beatitudo consistit; similiter gloriam et opes spirituales, quæ sunt virtutes, gratia et dotes gloriæ cœlestis. Sapientia ergo magis hæc dona a se promissa confert Christianis, quam Judæis. Confert enim Christianis vitam æternam, inquit Jansenius, quæ hic in spiritu incipit, et in futura perficitur vita. Confert et veras divitias veramque gloriam, quia animam replet multis gratiarum charismatibus, et filios Dei efficit, eosque reges ac sacerdotes creat, et in futura vita omnis boni abundantiam et æternam gloriam præstat. Huc facit illud Cato: «Magister artium est honor et gloria.» Honos enim alit artes.

Symbolice, multi per longitudinem dierum accipiunt æternam beatitudinem, per opes vero et gloriam temporalium bonorum copiam et felicitatem, *q. d.* Sapientia confert bona tam spiritalia et æterna, quam corporalia et temporalia; sed spiritalia in dextera, id est per se et primario, temporalia vero in sinistra, id est comitanter et accessorie. Recte enim ista per dexteram, quia omnibus commoda et felicia sunt; hæc vero per sinistram, quia multis sinistra et infelicia sunt, uti fuere ipsimet Salomoni, adumbrantur. Unde R. Levi et Tyrannus per dexteram et sinistram accipiunt primariam et secundariam intentionem, *q. d.* Sapientia et Deus sui cultoribus primario promittit et confert bona spiritalia et æterna; secundario vero quasi mantissæ loco adjicit opes et gloriam, juxta illud Christi: «Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis.» *Matth. vi, 33.* Æterna enim sunt fida et certa (dextera enim fidelitatis est symbolum, ait Rhodiginus, lib. IV *Antiq.* cap. II. Unde in pactis, quibus unus alteri fidem suam obligat, dexteram dextere illius committit); temporalia vero infida, instabilia et mendacia, quia hominum sæpe deserunt. Sic et S. Gregorius in *Psal. v Penitent.*: «Constat, ait, quia per multipliciter dierum perennis vita accipitur: per paucitatem vero cursus istius sæculi designatur; scriptum quippe est: Longitudo dierum in dextera ejus. Quid enim per dexteram, nisi perpetua vita designatur? Quia ergo Sanctorum requies nullo clauditur termino, recte in dextera Dei dierum dicitur esse longitudo.» Idem, III part. *Pastor.* cap. XXVII, citans illud *Cant. II, Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplectitur me:* «Sinistram Dei, ait, prosperitatem videlicet vite præsentis, quasi sub capite posuit, quam intentione summi amoris premit: dextera vero Dei eam amplectitur, quia sub æterna ejus beatitudine tota devotio conjungitur. Hinc rursum per Salomonem dicitur:

Longitudo dierum in dextera ejus, in sinistra vero illius divitiæ et gloria. Divitiæ itaque et gloria qualiter sint habenda docuit, quæ posita in sinistra memoravit.» Sic et S. Ambrosius in *Psal. CXVII, octon. 14, ad illud: Anima mea in manibus tuis semper*, citato hoc loco: «Bonis, ait, manus utraque dotata est. Locus. In eo tamen habent varietatem sui muneris, quod et præsentia et futura tempora comprehendunt, ut læva præsentium remuneratrix, dextera futurorum sit.»

Præclarius vero S. Augustinus in *Psal. cxx:* «Sponsa, ait, dicit de sponso, de Christo Ecclesia in amplexu pietatis et castitatis. Quid ait? Sinistra ejus sub capite meo, et dextera ejus complectetur me. Quid autem quia sursum erat dextera, deorsum sinistra; et sic complectebatur sponsus sponsam, supponens sinistram ad consolationem, imponens dexteram ad protectionem? Sinistra, ait, ejus sub capite meo. Deus illam dat, ideo sinistra ejus, quia omnia ista temporalia Deus dat.» El paulo post: «Ello si est sinistra, sit sinistra, sed sub capite sit. Supra illam sit caput tuum, id est, supra illam sit fides tua. ubi habitat Christus. Noli temporalia præponere fidei tue, et non erit sinistra super caput tuum; sed omnia temporalia subde fidei tue, et fidem tuam præpone omnibus temporalibus, et erit sinistra sub capite tuo, et recte dextera ejus complectetur te. Audi hoc ipsum exponi in Proverbiis, quid est sinistra ipsa, quid est dextera, cum de sapientia diceret: Longitudo, ait, dierum et anni vite tue in dextera ejus, in sinistra autem ejus divitiæ et gloria. Longitudo illa dierum æternitas est. Hoc enim proprio modo dicit Scriptura longam, quod æternum est. Nam quidquid finem habet, breve est. Alio loco: Longitudine, ait, dierum replebo eum.» Et mox: «Sed longævum pro æternitate illa positum est. Longa vita est in dextera ejus. At vero divitiæ et gloria, id est sufficientia vitæ hujus, ea que bona existantur ab hominibus, sinistra est. Nescio quis venit, et vult tibi percutere dexteram, id est tollere tibi fidem tuam. Tu accepisti aliam in dexteram, præbe sinistram, id est ut illud tollat, quod temporale est, et non ea que æterna habes. Audite Paulum Apostolum hoc facientem. Homines persequuntur in eo quod Christianus erat; percutitur illi dextera, illi sinistram opponebat: Civis Romanus sum, ait, dexteram contemnebant illi, et ille de sinistra terebat, quia illi dexteram ejus timere non poterant: nondum enim Christo crederant.»

Denique Alchimista, ex eo quod hic dicuntur esse opes in sinistra sapientie, colligit sapientiam invenisse alchimiam, id est artem ex ære aliore metallo vi lapidis philosophici faciendaurum vel argentum, adeoque hujus artis auctorem fuisse Salomonem. Verum hæc frivola sunt et nugæ. Vide Pinedam, lib. IV *De Rebus Salom.* cap. XXI, n. 4 et seq. Melius Didymus in *Catena Græcorum:* «Per sapientie dexteram, inquit, per-

fectorum hominum virtus et energia significatur; per sinistram, bonorum hujus vite affluentia; per dexteram, divinarum rerum cognitio ex qua immortalitatis vita oritur; per sinistram, humanarum rerum notitia, ex qua gloria et opum abundantia nascitur.»

Alit: R. Salomon Isaacides, *q. d.* Qui dextere in sapientia versantur, laboribusque rite funguntur, hi diuturnitatem vite, et comitanter opes gloriamque obtinebunt. Qui vero sinistro calle gradiuntur, cum labores obeant, haud tamen ad eisdem nihilominus divitiis gloriamque reperiebant.

Porro cause cur sapientia et virtus vitam prolongent, sunt quinque. *Prima*, quia sapientia sapienter providet tam commoda quam incommoda sanitati et vitæ; incommoda cavet, commoda accersit.

Secunda, quia sapientia moderatur iræ et tristitiæ, cæterisque animi passionibus, quæ vires spiritus et vitam consumere solent, facilius hominem pacificum, letum, hilarem, ideoque longævum: nam «animus gaudens ætatem floridam facit, spiritus tristis exsiccat ossa.»

Tertia, quia sapientia docet prudentiam et temperantiam in cibo et potu, quæ est mater sanitatis et longævitalis. Hinc legimus in *Vitis Patrum S. Paulum, S. Antonium, S. Macarium, S. Romualdum*, etc. vixisse, imo superasse centesimum annum. Sic etiamnum in monasteriis videmus moniales, utpote curis vacuas, sobrias, contentas, hilares, vivere 90 vel centum annos.

Quarta, quia virtus non est aliud quam honestas et rectitudo vitæ, quæ longitudinem vite meretur: et efficit: justum enim est ut qui recte vitam exigit, eam longam et longævam sortiatur.

Quinta, quia lex Dei est: «Honora patrem tuum et matrem, etc., ut longo vivas tempore.» *Deut. v, 16;* congruum enim præmium est ut ei vita servetur, qui vite cognoscit et honorat auctorem: Deus autem et sapientia est auctor et pater vitæ nostræ. Quare si eam honoremus, eique obedientiam, ipsa vitam, quam dedit, conservabit et prolongabit.

Porro Septuaginta hoc loco subnectunt aliam sententiam, quæ nec in Hebræo, nec in Chaldaeo, nec in Latino habetur, scilicet hæc: «Ex ore ejus procedit justitia, legem autem et misericordiam in lingua portat.» In quæ verba Olympiodorus in *Catena Græc.*: «Ante, ait, auctorum vitæ, dextere istidem et sinistra sapientie meminerat Sapiens; hic vero ejusdem, lingue et oris mentionem facit, adeoque totius corporis effigiem, totaque illius compagem et symmetriam describit, et per quamdam prosopopeiam ob oculos nobis ponit.»

Sensus ergo est, *q. d.* Sapientia ore promittit, docet et jubet ea quæ justa et sancta sunt, nimirum quæ legi Dei æternæ, ac misericordie et pietati sunt conformia. Ita S. Augustinus, lib. *Contra ad-*

vers. *Legis et Prophet.* cap. XI: «Qui (Deus), ait, nos æquo animo injurias sustinere et donare præcepit, etc. El hoc ideo, quia de sapientia Dei dicitur, quod legem et misericordiam in lingua portat. Nec per misericordiam debita debitoribus nostris scienter dimitteremus, nisi per legem ipsa debita discernere.»

Secundo, idem S. Augustinus, lib. *De Gratia et Libero Arbitrio*, cap. XXII, tom. VII: «Cum dicitur, inquit: Diligamus invicem, lex est; cum dicitur: Quia dilectio ex Deo est, gratia est. Sapientia quippe Dei legem et misericordiam in lingua portat. Unde scriptum est in *Ps. lxxxiii*: Etiam benedictionem dabit, qui legem dedit.» *q. d.* Sapientia ore edicit sancticæ legem, sed eodem ore promittit misericordiam, id est gratiam, quæ legem impleas, juxta illud S. Leonis: «Juste instat præcepto, qui prævenit auxilio.»

Tertio, noster Salazar expoit, *q. d.* Sapientia præcepti duritiem mitigat dulcedine præmii. Nam eodem ore quo fert præceptum, affert et misericordiam, id est, præmium liberale et munificum, quod gravitatem præcepti edulcorat.

Denique S. Gregorius Nyssenus notat per prosopopeiam induci hic sapientiam quasi sponsa regiam, quæ ab omni ornatu se ipsam lecto commendat; dicit enim: «In sinistra ejus diviti et gloria. Deinde oris quoque ejus dicit redolentiam, spiritum bonum odorem justitiae, dicens: Ex ore egreditur justitia. In ejus antem labris pro rubore naturali legem florere dicit et misericordiam. El ut hujus sponse invenitur omni ex parte perfecta pulchritudo, laudatur quoque ejus incessus. Dicit enim: In vis justitiæ ambulat. Ejus quoque pulchritudinis laudibus nec deest quidem magnitudo, cum ejus incrementum excurrerit tanquam planta aliqua bene germinans. Ut autem intelligas cui plantæ assimiletur ejus altitudo: Ipsa, ait, est lignum vitæ, quod est quidem nutrimentum iis qui eam apprehendunt, iis autem qui inaniter, columna firma ac stabilis, et que non potest labefieri. Per utrumque autem intelligo Dominum: ipse enim est vita et fulcrum ac firmamentum. Ita autem habet dictionis contextus. Lignum est vita omnibus qui apprehendunt eam. Comprehenditur autem cum cæteris ejus quoque laudibus potentia, ut per omnia bona impleatur laus pulchritudinis sapientie. Deus enim, ait: Sapientia fundavit terram.» El paulo inferius: «Post hæc autem incipit tanquam paranympus deducere juvenem ad ejusmodi cohabitationem, ad divinum thalamum jam jubens intueri. Dicit enim: Ne dimittas eam, et retinebit te; dilige eam, et custodiet te; circumvallata eam, et te in altum elevet; honora eam, ut te amplectatur, ut det tuo capiti coronam gratiarum: corona autem deliciarum te proteget. Cum his nuptialibus coronis eam jam tanquam sponsam ornasset, jubet ab ea nunquam separari, dicens: Quomodo ambulas, duc eam»

et sic tecum, cum dormies; te custodiat, ut tecum experrecto colloquatur. »

17. **VIA EJUS VIA PULCHRE, ET OMNES SEMITE ILIUS PACIFICAE.** — *q. d.* Viae per quas sapientia incedit et praecedit, passusque nobis calendas et sequendas proponit, sunt elegantes, pacemque et prosperitatem rerum omnium afferunt, iuxta illud *Cant. vii. A*: « Quam pulchri sunt gressus tui in calcamentis, filia principis! » Pro *pulchri* hebraice est *נְתִיבָא נֹאמָה*, id est pulchritudo, decor, venustas, elegantia, *q. d.* Viae sapientiae et virtutis sunt viae pulchritudinis, decoris et elegantiae. Virtus enim est vera Noemi, vera scilicet pulchritudo, verus decor, vera venustas animae et actionum, totiusque hominis. Unde S. Augustinus in *divio virtutis* et vitii constitutus, cum hinc blanditiae libidinis eam ad se pellicerent, inde decor castitatis, eo victus libidines omnes discussit: « Aperiebatur enim, ait, ea parte qua intenderam faciem, et quo transire trepidabam, casta dignitas continentiae, serena et non dissolute hilaris, honeste blandiens ut venirem neque dubitarem, et extendens ad me suscipiendum et amplectendum piis manibus, plenas gregibus bonorum exemplorum, ibi tot pueri et puellae, ibi juvenus multa, et omnis aetas, et graves viduae, et virgines aures: et in omnibus ipsa continentia nequaquam sterilis, sed fecunda mater filiorum gaudiorum de marito te, Domine. Et irridebat me irrisione exhortatoria, quasi diceret: Tu non poteris quod isti et istae? An vero isti et istae in semetipsis possunt, ac non in Domino Deo suo? Dominus Deus eorum me dedit eis. Quid in te stas, et non stas? Projice te in eum, noli metuere, non se subtrahat ut cadas. Projice te, securus excipiet te, et salvabit te. » Ita S. Augustinus, lib. VIII *Confess.* cap. XI.

Porro Hebraea ad verbum sic habent, et omnes viae ejus viae pulchritudinis, et omnes semitae ejus pax, id est plena pax, adeo ut ipsa pax vocari possint; Septuaginta, viae ejus viae bonae, et omnes semitae ejus in pace; Syrus et Chaldaeus, viae ejus viae suavitatis, et omnia itinera ejus pacifica; Vatablus, viae ejus sunt viae amicae; Pogonius, delectationes; Aben-Ezra, quae voluptate ambulantes in eis perfundunt, et omnes semitae ejus pacatae; Arabicus vero, de ore ejus procedit justitia, et super linguam suam portat legem et misericordiam, viae ejus viae bonitatis, et cursus ejus in pace.

Pro viae, Septuaginta virtutem *ἀρετή*, quod primo significat axes currum; secundo, tabulas in quibus leges cum suis penis et praemiis descriptae sunt; tertio, tabulas in quibus militum nomina exarata sunt; quarto, viae et semitae. Quae omnia recte adaptari possunt sapientiae. Verum hoc loco *ἀρετή*, non nisi vias et semitae significare potest ex Hebraeo *נְתִיבָא נֹאמָה*, quod omnes ad unum vertunt vias, vel semitae. Sensus ergo est, sapientiae sive virtutis vias, id est modos et rationes agendi, esse pulchras et elegantes, itaque decore

compositas, ut omnes in sui

rapiant (cum ex adverso vitiorum praesentia sint turpes, infames, exosae, execrabiles), ac simul adducere pacem, id est serenitatem et letitiam conscientiae: haec enim consistit in victoria passionum, quam parit virtus. Item adducere pacem cum Deo, quin et eam hominibus, quantum est ex parte virtutis. Haec enim cuique jus suum tribuit, imo et charitatem exhibet, quam mater est pacis. Denique adducere pacem, id est omnem prosperitatem omnique bonum, vel sicut inter dissidentes sepe lite vel bello pax paranda est: ita et virtus, quia e diametro a concupiscentia dissidet, juxta cum ea collectatione et bello victoriam et pacem sibi parat oportet; quo facto dicit cum Psalme, *Psal. iv*: « In pace in idipsum dormiam et requiescam. » In Deo enim et Christo, qui est pax nostra, quae letaque dormit et conquiescit. Unde Beda, qui haec omnia accepit de Sapientia incarnata, puta de Christo: « Viae, ait, id est actiones Christi et doctrinae, quae in Evangelis continentur, pulchrae sunt, quia divinae, ac puri hominis modum longe transgressae, et omnia ejus jussa ad pacem ducunt aeternam: omnia quae in carne gessit, ad reconciliandum Deo mortales, ad pacificandum cum Angelis genus humanum, ad demonstranda suis servanda ad invicem pacis et dilectionis exempla pertinent. » Addit auctor *Catena Graecorum*, vias Christi pacificas esse, quia ipse nobis inhihit ne percussis repercuteremus, aut injuria appetiti resisteremus, aut injuste criminali recriminaremur, aut habili ludibrio vicissim haberemus. » Ad hanc Salomonis gnomen pertinet illa S. Laurentii Justiniani: « Vitanda sunt quae multis obstaculis impediuntur, quia opera Spiritus Sancti facilia sunt et sequabilia, diaboli vero aspera et plena sentibus. » Ita habet Vita ejus, cap. IX.

18. **LIGNUM VITAE EST HIS QUI APPREHENDUNT EAM: ET QUI TENEBIT EAM, BEATUS.** — Septuaginta, *Lignum vitae est omnibus qui compleverunt eam*; S. Augustinus in *Ps. xxxii*, *omnibus possidentibus eam*; S. Hieronymus in *Isaia lxxv*, *omnibus qui accedunt ad eam*; idem in *Ezech. xlvii*, *omnibus credentibus in eam*. Posset quoque proprie verti, *omnibus roborantibus eam*, id est, omnibus qui fortiter et robuste eam amplectuntur eamque tenent, propagant et propugnant. Arabicus, *ipsa est lignum vitae, custodians omnes qui ea protegentur, et qui nituntur ei, tanquam illi qui nituntur Domino*. Est catichesis, *q. d.* Sapientia affert sui studiosis immortalem et suavissimam vitam, ut faciebatur fructus ligni vite in paradiso, imo praere illo *מַלְאָכָה* magis. Unde noster Pineda in *Eccle. cap. ii, vers. 5*, num. 9, sic exponit, *q. d.* Non ideo erat beatus Adamus, quia edere poterat de ligno vite, cujus fructus nullo manuum illius labore constabat: sed ideo beatus homo, qui labore et *nisa* manuum ita apprehenderit sanctitatem et bono-

tum virtutis laborem, ut videatur sanctus in illius manibus atque laboribus radices figere, ex quibus pulullet velut arbor vite, cujus fructus est beatitudo.

Elegant metaphora comparat sapientiam ligno vite, *q. d.* Quia ita firmiter sapientiam, id est virtutem, tenet, ut in manibus illius quasi radices egisse videatur, nihilque facilius ex illis evelli possit quam antiqua arbor ex terra, in qua altissimas radices egit: set sane in illius manibus lignum vite, id est arbor, quae vitalem fructum ferat, illi, qui in paradiso proveniebat, similem, itaque fructum manuum suarum comedit. Nam sicut paradisu tropologie significabat animam sanctam, perpetua letitia virtutumque flore et fructu verantem: sic arbor vite representabat sapientiam, sive virtutem in genere; quatuor vero flumina, quae juxta eam e medio paradisi scaturiebant, representabant quatuor virtutes cardinales, nimirum Ganges prudentiam, Nilus temperantiam, Tigris fortitudinem, Euphrates justitiam. Ita S. Ambrosius, lib. *De Paradiso*, cap. 1, S. Augustinus, *XIII De Civit.* xxi, Origenes in *Genes. ii*, Philo, lib. *De Allegoriis*. Vide dicta *Genes. ii*, 8 et 9.

Sapientia est lignum vite. *Primo.* Sapientia ergo dicitur lignum vite, vel ut ex Hebraeo veritas, *vitaram*: *Primo*, quia vitam tam naturalem animae, quam supernaturalem gratiae procurat, conservat, prolongat.

Secundo, quia sicut lignum vite vigorem vite, puta humidum radicale et calorem naturalem per defectum senectutis labascentem restaurabat, et pristinae integritati restituebat: sic pariter sapientia sive virtus vires animae et gratiae, vitio concupiscentiae arrosas et senescentes, pristino vigori restituit, imo roborat et adauget. Ita Cajetanus juxta illud *Isaia lxxv, 22*: « Secundum dies ligni erunt dies populi mei, et opera manuum eorum inveterabunt. » Respicit enim ad id quod dixit vers. 16: « Longitudo dierum in dextera ejus. » Unde S. Hieronymus citans hunc locum *Isaia lxxv*: « Justus, ait, ut palma habebit quotidie triumphans de adversariis, et insigne victoriae preferens. »

Tertio, sicut fructus ligni vite erat suavissimus erantque quasi nectar et ambrosia hominis innocentis et sancti, jam inchoantis felicitatem: sic pariter est et sapientia ac virtus, juxta illud *Psal. xxxv*: « Inebriabitur ab ubertate domus tuae, et torrente voluptatis tuae potabis eos. » Ita Justinianus.

Quarto, sicut lignum vite preservabat hominem a morte, faciebaturque ut homo vivus ab hac vita transferretur ad caelestem et beatam: sic et sapientia transfert hominem a vita gratiae ad vitam gloriae, inquit Lyranus.

Quinto et maxime, lignum vite in paradiso representabat visionem Dei, qua in caelo fruuntur Sancti, ideoque immortales et beati redduntur per omnem aeternitatem: hanc enim assequuntur merito sapientiae et virtutis; ita S. Hieronymus

in *Ezech. xlvii*, S. Augustinus in *Psal. xxxii*, et alii. Idque ita esse patet ex *Apoc. ii, 7*: « Vincti dabo edere de ligno vite, quod est in paradiso Dei mei. » Et cap. *ixx*, vers. 1: « Et ostendi mihi fluvium aquae vitae, splendidum tanquam crystallum, procedentem de sede Dei et Agni, et ex utraque parte fluminis lignum vite. » Vide quae utrobique annotavi. Significat ergo Salomon usum et esum ligni vite, Adae peccato deperditum, per sapientiam restitutum, quam hoc lignum afferbat. Ita S. Hieronymus in *Isaia lxxv*. Hunc facit vulgatum illud, ait Aben-Ezra: « A sapientia viro, qui est parvus quidam mundus, vitam affert. »

Allegorice S. Hieronymus in *Isaia* cap. *lxxv* per « lignum vite » accipit Christum, qui in medio paradisi, id est Ecclesiae, quasi arbor vitalis, vitam omnibus in se credentibus largiens, erigitur. Sic et S. Gregorius, lib. *XII Moral.* iv, S. Augustinus, lib. *I Contra advers. Legis et Prophet.* cap. xv, et Beda, quae audi: Sicut lignum vite vivificat Adamum, « ita per sapientiam Dei, id est Christum, ait, vivificatur Ecclesia: cujus et nunc Sacramentis ac sanguine pignus vite accipit, et in futuro presenti beatificatur aspectu. » Lignum vite ergo inter alia representabat Eucharistiam, quae vitam gratiae conservat, et cujus vi resurgamus ad vitam immortalem, ut dicit Christus, *Joan. vi*, 53. Sic et Dionysius: « Christus, ait, vocatur lignum vite, quia multiplici alimonia reficit ac sustentat fideles, quousque de vita gratiae ad vitam gloriae eleventur, videlicet pane lacrymarum, vigore operationum bonarum, donis gratiae, virtutum consolatione, et spe futurorum, imo seipso, sui quae corporis ac sanguinis Sacramento. »

Porro Polychronus in *Catena Graecorum* per « lignum vite » accipit crucem, in qua Christus quasi fructus in arbore pendit, ut nos sua redemptione, sanguine et gratia cibaret et pasceret, ac immortalitati restitueret. « Per lignum vite, ait, immeritatim deorat: qui enim Christus sincere solidique adhaeret, ille et ligno illo dimanet incorrupta vita. Qui vero basi illius sese adiungunt, iis fundamentum, cui inconscie insistant, positum est praevaleidum. Sunt enim perinde fere comparati atque illi qui pedem in tuto fixerunt. Sapientia omnibus est lignum vite, qui gnavior illam sectantur; piis porro firmum est munimentum, qui secure illi innulantur. Nam et in Deo requiescit, et super dilectum suum amore languida suaviter incumbit. »

ET QUI TENEBIT EAM, BEATUS, — qui scilicet constanter eam tenuerit, anxia cura etiam minima ejus monita perpendens, ait R. Levi, et observans, quique in ea firmiter perseveraverit usque ad finem vite, hinc utique beatus est, quia mox a morte aeterna beatitudine donabitur. Hebraice est merito sapientiae et virtutis; ita S. Hieronymus *תְּמָכָה תְּמָכָה* *תְּמָכָה*, id est sustentans eam; *תְּמָכָה תְּמָכָה*

enim est desuper sustinere, ne quid cadat aut pereat: virtus enim, quia in alto et arduo sita est, sursum est sustinenda assiduo labore et nisu, ne ex fragilitate et concepitentia dorsum ad voluptates sensiles et carnales decidat et debeat. Unde Chaldaeus vertit, *qui negotiantur vel occupantur in ea*; S. Augustinus, *possidentibus eam*; S. Hieronymus, *qui reeliantur super eam*, non quasi super mollem et delicatum lectum, sed quasi super fortem columnam et infrangibile fulcrum (hoc enim significat Hebraeus *תוכי tamach*: et tale erat lignum vite); et alibi, *credentibus in eam*; Pagninus, *qui fulciunt eam*, ita ut vicissim ab ea fulciantur et sustententur; Septuaginta, *qui incumbunt in eam sicut in Domino securo*, *q. d.* Sapientia ista, qui sibi inniuntur et incumbunt, est *secura*, id est tuta, fida, securo, perinde ac si ipsi Domino incombent et inniterentur, uti revera ipsi incumbunt et inniuntur. Sapientia enim Deum adducit, imo Dei individua comes est socia et filia: Hebraice enim *מסרחי meassar* tam significat securum, quam beatum; radix enim *אשר* *isscher* in *piel* significat tam recta incidere, recta firmare gressus, hoc est securo incidere, quam beate et beatum facere. Unde S. Hilarius in *Psal.* 1, omisso *securo*; sic clare legit, *lignum vite est omnibus qui complectuntur eam, et qui incumbunt in eam sicut in Domino*. S. Hieronymus vero, in *Isaie* *LXV*, legit, *et qui inniuntur super illam, quasi super Dominum firmatas*; supple, erit, vel accedet eis. Et S. Augustinus in *Psal.* *XXXII*, ex hoc loco docet Deum nobis esse securam possessionem: « Dicit, ait, animam omnino securo, dicat: Deus meus es tu, qui dicit anime nostrae: Salus tua ego sum. Dicit securo, dicat: Non faciet injuriam, cum hoc dixerit; imo faciet, si non dixerit. Arboreas volebas habere, quibus beatus esses. Audi Scripturam dicentem de sapientia: Lignum vite est omnibus possidentibus eam; ecce possessionem nostram dixit esse sapientiam; sed ne putes ipsam sapientiam, quia possessionem tuam dixit Scriptura, aliquid esse quod sit inferius, sequitur et adjungit: et incumbentibus in eam velut in domo tuta. Ecce Dominus tuus est tibi quasi baculus; securus homo incumbit, quia ille non succumbit. Dic ergo securus: Possessio tua est; possidentibus eam Scriptura dixit: Implevit fiduciam, removit dubitationem. Dic securus, ama securus, spera securus. Tua etiam illa verba sunt in psalmo: Dominus pars hereditatis meae. Ergo unde beati erimus? Deum possidendo. »

Insuper Auctor *Catena* Græc. sic legit, *lignum vite est omnibus qui adherent illi, quique firmiter illi tanquam ipsinet Domino inniuntur*; quod explicans Didymus: « Si Dei sapientia, ait, est lignum vite, non injuria Adamus ab illo abstinere jussus est. Si quidem in malevolam animam non intrabit sapientia. Quia vero arbor vite oritur ex justitia fructibus, non inveniens cui rei comparet illum qui ad lignum illud vite anhelat, orationem in

seipsam transferens, ait: Ita constitutus est qui in me fudit, ac si in Dominum ipsum spem suam rejiceret. » Denique Salomonem de more imitatus Siracides, cap. *XV*, vers. 3: « Cibabit, ait, illum (sapientia discipulum) panis sapientie et intellectus (quasi ligno vite), et aqua sapientie salutaris potabit illum; et firmabitur in illo, et non flectetur: et continebit illum, et non confundetur. » Quae verba ibidem exposui.

19. DOMINUS SAPIENTIA FUNDAVIT (SYRUS, POSUIT FUNDAMENTA) TERRAM, STABILIVIT (SYRUS ORDINAVIT) COELOS PRUDENTIA. — Terra enim in medio mundi sine ullo fulcro pendula haeret, et firma immobilisque consistit, nulli innixa nisi Deo Deique sapientie, quae eam ita fundavit, et fundatam continet, uti dixi *Gen.* 1, 4. Similiter caelos, eorumque molem, numerum, ordines, motus, lucem, stellas, etc., in inani hoc et vacuo antea spatio ita stabilivit, ut perpetim eodem tenore subsistant; ipse ergo quasi Atlas eos sustinet et firmat. Septuaginta pro *stabilivit* vertunt *irapaxan*, id est, « subito expedit, vel citra laborem produxit, inquit Auctor *Catena* Græcorum. Hebraeus enim *כונן* *conen*, id est preparare, idem est quod creare, facere, firmare, stabilire. Hoc est quod ait Psaltes: « Et enim firmavit (Hebraice *con*, vel *conen*) orbem terrae, qui non commovebitur, » *Psalm.* *XCV*, 1. Fundavit enim terram quasi mundi centrum, basin et fulcrum, idque miratur Job cap. *XXXVIII*, vers. 4: « Ubi eras, ait, quando ponebam fundamenta terrae? Quis posuit mensuras ejus? vel quis telendit super eam lineam? super quo bases illius solidatae sunt? » Hæc dicit ut ostendat quanta sit sapientie celsitudo, utpote qua Deus unus sit et ulatur in summis operibus, puta in creatione et gubernatione totius universi.

Per sapientiam accipie tum essentialiam, quæ communis est toti S. Trinitati, tum notionaliam sive personalem, quæ est Verbum sive Filius Dei. Unde Didymus in *Catena* Græcorum: « Et hæc quoque, ait, in Dei Patris Filium apte conveniunt, ut qui vera illa et sempiterna sapientia et sapientia sit, per quem omnia facta sunt. Fundavit terram. Quia cuiusque fidelis anima terra quoque appellari potest, ut quæ centesimum fructum proferre nata est. Hæc enim ea est, quæ de divina sapientia pinguedine sapiens efficitur, Deo Patre ipsam in ea fundante et constituente. » Quod ergo R. Salomon et neotericus Rabbini per sapientiam accipiunt legem Mosi, asseruntque per eam condita esse universa, insulsum est et fabulosum.

20. SAPIENTIA ILLIUS ERUPERUNT ABYSSI, ET NUBES RORE CONCRESCUNT. — Hebr. *nanant*, vel *stillant rorem*, id est pluviam; vel *ex rore stillant*, supple pluviam: nubes enim concrescunt, et densantur, dum resolvuntur in rorem et pluviam idque fit sapientia Dei, ut scilicet per pluviam nutriantur plantæ, germina et animalia. Hebraea sic habent ad verbum, *scientia* (Septuaginta, in sensu) *ejus abyssis scissa vel rupta sunt* (Vatilius, *dehiscent*),

Abysus et æther: rorem distillant, Ita et Syrus. Per *abysum*, primo, accipi potest abyssus, id est immensa illa vorago aequorum creata initio mundi, ex qua caetera deinde formata sunt, *Genes.* 1, 2. Secundo, *abysus* sunt fontes et fluvii, qui sub terra et e terra Dei sapientia variis in locis scatulantur, inquit Vatilius, Lyranus, Jansenius et alii. Tertio, proprie rupte sunt abyssus et cataracte cœli in diluvio, cum depluerunt in terram aquam, quæ totam terram obruit tempore Noe, *Genes.* *VII*, 11. Ita Beda et Capitanus. Secunda expositio maxime videtur genuina: comparat enim abyssos, id est fontes, cum nubibus et rore quasi res stabiles et perennantes; fontes autem et fluvii dicuntur fandi vel dividi et dissecari, tum quia terram aridam dissecando quasi dividunt, tum quia diversis et velut dissectis locis erumpunt.

Quæres, quomodo hæc nectantur præcedentibus? quid enim facit sapientia physica, quæ creavit terram et coelos, ad ethicam de qua hoc cap. et toto libro agitur? Respondeo: Variæ sunt causæ, ob quas hanc illi subjungit Salomon: Primo, quod ipse hoc capite, uti et cap. *VIII*, et cum secutus Siracides *Ecclesi.* cap. *XXIV*, et cap. *XLII* et *XLIII*, laudet sapientiam genericè sive in communi, prout complectitur tam creatam quam increatam, tam physicam quam ethicam.

Secundo, quod in Deo utraque sit unum quid; quin et una ita connexa sit cum altera, ut una vicissim exigit alteram, et sit quasi origo alterius. Quis enim Deus sapientissimam habet providentiam et omnipotentiam physicam, qua creavit coelos et terram, et omnia quæ in eis sunt; hinc pariter habet sapientissimam providentiam et omnipotentiam ethicam, qua creaturas rationales, quæ in celo et terra sunt, quasi ejus partes et membra, puta Angelos et homines, ethice gubernet, doceatque recte et sancte vivere, proponens ad hoc magna id faciendibus premia, et non faciendibus supplicia. Vice versa Deus ac Dei sapientia et sanctitas, qua gubernat rationalia, quamque communicat et aspirat hominibus et Angelis, poscit omnipotentiam ad creandam terram, in qua degant homines quasi in loco certaminis et luctæ, ac coelos quasi locum Angelorum, et quasi premium recti certaminis hominum sanctorum, ut scilicet eos celo donet et beet.

Tertio, quia Deus in creatione universi non tantum ostendit sapientiam physicam, sed et ethicam. Deus enim, ut ait Psaltes, « sanctus est in omnibus operibus suis. » Mirum inter alia Deus in creatione cœli, terræ, etc., ostendit suam bonitatem, qua se eaque bona dignatus est communicare creaturis, præsertim homini et angelo, propter quos et ad quorum usum creavit omnia. Quocirca S. Hieronymus in *Ezech.* 1: « Unaqueque res, inquit, fulgurat Dei cognitionem, » et consequenter Dei reverentiam, cultum et amorem. Mundus enim, ejusque creatio, conservatio et gubernatio est opus divinitatis Deoque proprium:

quare in eo clare resplendet divinitas et consequenter Dei majestas, sapientia, sanctitas, etc.; hæc enim omnia in se includit divinitas. Quocirca « stabilivit coelos prudentia, » quia magna Dei prudentia fuit tales, et tunc tantisque coelos creare hominibusque et Angelis spectandos obijcere, ut ex eorum specie Dei majestatem, sapientiam et sanctitatem agnoscerent, colerent, amarent, quæ in re vera eorum sapientia, virtus et sanctitas consistit.

Quarto et proprie, hæc pertinent ad longitudinem dierum, opes, pacem, firmitatem, gloriam, etc., quæ paulo ante dixit sui studiosis afferre sapientiam. Estque argumentum a majori ad minus, *q. d.* Ne mireris quod dixerim sapientiam hæc omnia præstare; ipsa enim multo majora præstitit et præstat, dum creavit et etiamnum creat, id est conservat, coelos, terram et omnia quæ in eis sunt; si enim hæc potest, quæ longe majora sunt, utique et illa quæ minorâ sunt poterit. Addit noster Salazar hæc dicit, ut doceat sapientiam non esse inertem et otiosam, sed operatricem et negotiosam, deoque homines debere laborare assidue in exercitio sapientie et virtutum, sicut Deus et Dei sapientia assidue operatur, dum conservat, movet, gubernat coelos et terram, ac omnia quæ in eis sunt.

Mystice Dionysius: Cœli, inquit, representant Ecclesiam triumphantem, terra militantem, nubes Prophetas et Apostolos, ros eorum doctrinam et gratiam, qua irrigantur et fecundantur hominum mentes, ut sapientiam et virtutem eos doceant. Sic fere et Beda. Hinc sicut terra pendet a cœlo, sic Ecclesia militans pendet a triumphantem, utpote a qua nubes et rorem, id est viros Apostolicos, doctrinam et gratiam recipit.

Rursum auctor *Catena* Græcorum: Nubes, inquit, significant inexhaustam judiciorum Dei profunditatem.

21. FILII MI, NE EFFLUANT HÆC AB OCULIS TUIS: CUSTODI LEGEM ATQUE CONSILIUM. — Oculos non tam corporis quam mentis intelligit, *q. d.* Cave ne hæc mea præcepta et monita a mente et memoria tua, per occupationem aliarum rerum et specierum, tibi excidant; sed illis omnibus omissis, et eorum quasi oblitus, his solis intende, hæc unica jugiter menti et memorie tue obversentur, ut ea opere expleas, itaque sapienter et sancte vivas, ut felicitatem æternam consequaris. Alitudo ad pueros scholares, qui ob humidius cerebrum et ob mobilitatem atatis, ut facile quid discent, ita facile illis speciebuz occurrentibus effluere sinunt et obliviscuntur, cum senes qui siccius habent cerebrum, quod semel didicerunt hoc constantem retineant; quocirca magistri pueros identidem monent, ut, quæ audiunt in mente conservent. Apposite S. Gregorius Nazianzenus, *orat.* 19: « Quod, ait, in tranquillis undis evenire cernimus, ut cum injectis lapillis centrum efficeret, alius su-

per alium circulus excutitur, continenterque in superficie agitatus extremum semper dissolvat: id mihi plane hic quoque accidit; aliud enim in mentem venit, aliud supervenit, aliud sese subduxit; atque in delecto laboro, dum id quod prius arripui, ei quod postea in animum influit, loco cedit et effluit.»

Septuaginta vertant, *filii*, ne *μαρμαρῶν*, id est *offusius* vel *diffusus*; quo alludens S. Paulus, *Hebr.* cap. II, 1: «Propterea, inquit, abundantius oportet observare nos ea quae audivimus, non forte *μαρμαρῶν*, id est *ineffluamus*, vel *superfluamus*.» Ubi fuisse hunc locum exposui: quare hic ea non repetam (1).

CUSTODI LEGEM ATQUE CONSILIUM. — Hebraice, *custodi essentiam meam et cogitationem*. Lex vocatur *essentia*, vel *substantia*, tum quia est aeterna semperque subsistit; tum quia sui observatores facit aeternos, immortales et beatos; tum denique quia legis et virtutis bonum solidum et stabile est, reliqua omnia caduca et evanida, nisi legi et virtuti serviant. Vide dicta cap. II, vers. 7. Unde Septuaginta vertunt, *custodi meum consilium et sententiam*; Figurina, *observa essentiam et sententiam*, id est, ut Vatablus, *sanam doctrinam et prudentiam*. Huc facit illud Isocratis apud Maximum, serm. 17 *De Eruditione*: «Diligentius verborum, quae a sapientibus audire licuit, quam pecuniarum deposita servanda sunt.»

22. ET ERIT VITA ANIMAE TUAE, ET GRATIA FAUCIBUS TUIS. — *Vita*, scilicet gratiae et gloriae. Unde ex Hebraeo veritas *vite* in plurali; nam *חַיִּים* *chaim* in hac significatione Hebraeis duntaxat est plurale, ideoque tam vitam quam vitas significat; nimirum sapientia est lignum vite, sive arbor vitalis, uti dixi vers. 18. Septuaginta, *ut vivat anima tua, et gratia sit circa collum tuum*; Syrus, *sit colto tuo charitas seu pietas*; Pagninus, *et erunt* (mea praecipua) *vita anima tuae, et gratia gutturi tuo, q. d.* Si mea haec praecipua observes, consequeris vitam gratiae in hoc saeculo, et gloriae in futuro, juxta illud *Baruch* IV, 1: «Hic liber mandatorum Dei, et lex quae est in aeternum; omnes qui tenent eam, pervenient ad vitam; qui autem dereliquerunt eam, in mortem.» Insuper haec mea praecipua erunt «gratia faucibus tuis,» id est gratiam Dei et hominum tibi conciliabant, teque ornabant, sicut torques aureus solet fauces et collum ornare, juxta illud cap. I, vers. 9: «Ut addatur gratia capiti tuo, et torques colli tuo;» quod hic repetant Septuaginta. Vide ibi dicta. *Secundo*, Beda, q. d. haec praecipua dabant tibi gustum et saporem divinum (gustus enim est in faucibus) ut dicas cum

(1) Vocem hebraeam *לִי* *li* *fuerit* delictentes, Alexandrini veterunt *ne diffusus*; Valgatus, *ne effluant haec*, metaphora petita a vase, aquam, quam continet, emittente, cui animus hominis et a Graecis et a Romanis comparatur. Hodiernis verbum *לִי* significatu haud differe videtur a *לִי* *intorsit, detorsit*, ut genuinus sensus

Psaltes: «Quam dulcia faucibus meis eloquia tua!» et: «Gustate et videte quoniam suavis est dominus.» *Tercio*, Basilus in *Catena Graecorum*, et Dionysius, q. d. Temperantiae virtus donabitur gustui tuo ad comedendum moderate; hanc enim docet et confert sapientia, sive prudentia. *Quarto*, Lyranus, Cajetanus et Hugo, q. d. Dabitur tibi gratia sermoneandi, docendi, praedicandi, persuadendi, ut scilicet ex faucibus, id est ex imo pectoris sensu, ardentia et efficacia verba depromas, quibus sapientiam et virtutem, qua plenus es, in alios effundas. Noster Salazar censet Salomonem alludere ad saphirum, in quo legem Moysi datam a Deo inscriptam fuisse tradunt Hebraei: teste Lyranus et Abulensis, *Exodi* cap. XXIV, 12; *apud* Suidas in verbo *Moyseis*, S. Epiphanius, lib. *De 12 gemmis*, et Anastasius Nicenus, *Quest.* XXXVIII in S. Scripturam. Sapphirus enim pueris et collo pendere solebat, tum ornatus causa, tum ad amolendum fascinum, inquit Plinius, lib. XXXVII, cap. IX, q. d. Lex olim in sapphiro inscripta magis ornabit collum tuum gratiamque Dei et hominum tibi conciliabit, ac amolietur omne fascinum carnis et mundi, quam tuus ille gemmeus sapphirus, quo de more collum redimere soles. Adde sapphirum, ob suum splendorem, praesentiae et maiestatis Dei esse symbolum. Vide quae de sapphiro notavi, *Exodi* cap. XXXIV, vers. 40, et *Apocal.* XXI, 49, ubi inter alia dixi olim Pontifices quasi antistes sapientiae, et collo gestasse sapphirum, cui inscripto erat veritas.

23. TUNC AMBULABIS FIDUCIALITER IN VIA, ET PES TUUS NON IMPINGET. — Pagninus, *non percutiet*; Septuaginta, *ut ambules fidens in pace omnes vias tuas, et pes tuus non impingat, juxta illud cap. XV, vers. 19*: «Via justorum absque offendiculo;» Chaldaeus, *tunc ambulabis in spe* (Syrus, *cum spe*) *in viis tuis, et pes tuus non offendet, q. d.* Via sapientiae et virtutis plana est, carens scandalis et offendiculis: quare si per eam incedas, securus incedes sine timore anxio, quia nusquam impinges, offendes, vel corruas, in nullam vulpam vel penam incurres: si qua tribulatio accidat, prudenter eam declinabis vel fortiter transeendes et superabis. «Ratiocinantis enim aeternae offensio, vel est immunda cogitatio, aut mendax falsae opinio,» ait Basilus. Rursum «ambulabis,» id est proficies in via Dei et virtutis, et proficiendo confides in Domino, conscientiam quoque bonam habendo eris vir bonae spei, ait Dionysius. Nam et Philosophus asserit quodhomo, qui in divinis bene se habent, melioris sunt spei. «Et pes tuus non impinget,» id est affectus tuus seu operatio, qua tendis ad finem tuum, non oespitabit recedendo a via virtutum ac medio rationis. Prudentia enim dirigit te, ut cum Psalte, *Psal.* XXV, dicas: «Pes meus stetit in directo;» et cum Job cap. XXIII: «Vestigia ejus directus est pes meus.» Alludit ad illud *Levit.* XXV, 3: «Si in praecipuis meis ambulaveris, etc., absque pavore habitabis in terra

vestra. Dabo pacem in finibus vestris; dormietis, et non erit qui exterreat.» Denique Beda pulchre et pie explicat: «Fiducialiter, ait, in via nostra incedimus, cum Dei gratia confisi, profectum in bona nostra conversatione suscipimus. Si ergo ejus imperiis humiliter subdimur, et gustum superni amoris suavis faucibus mentis attingemus, et operationis bonae augmentum semper obtinebimus; sed et in tentationibus, ne deficiamus, ipso juvante defendemur.»

24. SI DORMIERIS, NON TIMEBIS: QUIESCES, ET SUAVIS ERIT SOMNUS TUUS. — q. d. Sicut in ambulatione et motu promisi te fore securum, sic pariter te fore securum in quiete et somno promitto; tam ergo in motu quam in quiete, tam in vigilia quam in somno, tam per diem quam per noctem, semper et ubique securus eris, intrepidus, letus et alacer vives. Unde Septuaginta, *si enim sederis, sine timore eris; si vero dormieris, suaviter dormies; Vatablus, cum quiesces, non pavebis; cum recubes, jucundus erit somnus tuus*, tum quia suavis est somnus post laborem, tum quia virtus laeta letum parit somnum. Sicut enim tristitia occurrens vigilantis animo inordinato per diem, naturali quasi phantasiae mentisque resonantia recurrit in somnis, factique somnum tristem et molestum: sic vicissim letitia quam ordinato animo parit operatio virtutis exercite per diem, naturali sympathia recurrit phantasiae per noctem, facietque somnum suavem et jucundum. Alludit ad *Deuter.* cap. XXVIII, vers. 66: «Dabit tibi Dominus cor pavidum, etc., et erit vita tua quasi pendens ante te. Timebis nocte et die, et non credes vitam tuam;» et ad *Psal.* XC: «Non timebis a timore nocturno, a sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incurso et daemone meridiano. Cadent a latere tuo mille,» etc.

Anagogice, «suaviter dormies,» id est suaviter morieris: «suavis erit somnus tuus,» id est suavis erit mors tua, ut ait Poeta:

Stalle, quid est somnus, gelida nisi mortis imago!

Imo mortis frater, ait Homerus; adeoque mors inchoata et dimidiata. Unde Hebraeus *אֵרֶב* *ereb*, id est *suavis erit*, nonnulli vertunt, *oppignoratus erit somnus tuus, q. d.* Somnus tuus suavis, erit pignus suavis future mortis, ob spem beatae resurrectionis, qua e morte quasi e somno evigilabis ad vitam aeternam. Unde ab Hebraeo *אֵרֶב* *arab* et *arabon* deducitur Graecum *ἀρετών*, et Latinum *artha seu arthabo*, id est, *pignus* quod dari solet creditori donec solvatur debitum. Hinc qualis est somnus, talis solet esse mors: si ille serenus, quietus, letus, mors pariter serena, quieta, laeta accidet ob fiduciam virtutis et bonae conscientiae; si ille turbidus, inquietus, tristis, mors quoque turbida, inquieta et tristis obveniet ob scelera et pavorem male conscientiae.

Denique auctor *Catena Graecorum* sic explicat: «Lega cautum apud Iudaeos castabat, ut sive

domi residerent, sive mane e strato surgerent, sive quid aliud agerent, divina eloquia animo semper pertractarent. Si nos ergo circa divinarum rerum meditationem sic occupati fuerimus, ab hostili metu immunes erimus pacemque et armis a pravis cogitationibus tranquillitatem obtinebimus, et sententia denique incerta minime fluctuabimus. Si, inquam sapientia probe munifi fuerimus, neque domi sedentes metu concutimur, neque nocte dormientes phantasmatis turbabimur, neque malarum cogitationum insidiis, quae ab externo hoste inferuntur, perterrefimus, neque impij tandem et scelerati homines (qui ut vim nostram frangant bonisque naturae nos spolient, non absque impetu hinc et inde irruere nonnunquam solent), facili negotio nos dejicient. Siquidem Dominus ita nos defendet, gressusque nostros ad eum modum firmabit, ut ubique immoti persistamus. Ut ad hunc modum haec accipie: Sive in terra etatem geris, timoris expertus vives; sive per mortem hinc evoceris, cum gaudio e vita excedes; neque hostes, qui sub aspectum non veniunt, formidabis, sive illi opera tua ad examen adduxerint, sive sancti angeli.»

Item per umbram videre Philosophi, qui docent justum somnare honesta et tranquilla, sceleratum inhonestam et turbulentam, adeoque ex somno licere colligere periculum in virtute. Ita Aristoteles, lib. I *Ethicae*: «Meliora, ait, sunt somnia studiosi,» et Plutarchus: «Quomodo quis suos in virtute profectus sentire possit,» inter alia signa dat somnium, si quis scilicet non turpia sed honesta somniat. «Siquidem, ut equi jugales, ait, recta currere instructi, non deserunt viam etiam dormiente auriga: ita bruti affectus domiti nec in somnis facile recalcitant.» In carnalibus vero et impiis, «somnia est cogitationum mare, inquinatumum fluctus, tertius ventris filius,» ait Nictas in *orat.* 3 Nazianzenis.

25. NE PAVRAS REPENTINO TERRORI, ET IRRUENTES V TIBI POTENTIAS IMPIORUM. — *Primo*, multi hoc tenent praecedentibus, quasi partem praemissae studiosi virtutis, q. d. Ambulabis fiducialiter et requiesces, ne paveas, id est ita ut non paveas, vel non pavebis; sic enim ex Hebraeo veritas. Unde Septuaginta, *non timebis pavorem superentem, neque impetus impiorum irruentes*; Chaldaeus, *non timebis a repentino terrori, et a caliditate impiorum, cum venerit*; Syrus, *non pavebis a timore repentino, et ab impetu peccatorum.*

Secundo, haec accipi possunt ut praecipuum vel monitum; unde Scholiastes vertit, *si animo percelliaris, ne timueris, q. d.* Si quod periculum, si quis terror te inopinato invaserit, ne cedas, ne timeas, quia Deum habes a latere tuo. Melius tam haec non ut praecipuum, sed ut praemium (1)

(1) Prohibitivus modus cum emphasi proinductivo

accipias. Nam promittitur hic studioso sapientia et virtutis securitas ab omni terrore, tam demonum quam hominum, etiam qui subito et ex insperato magna vi et potentia irruit, ideoque homines auxilii et consilii inopes percellere et consternare, imo obruere et opprimere solet, juxta illud Psalms. xxvi. : « Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum. » Pro *potentias*, Hebraice est *schoa*, id est desolatio et calamitas impiorum, que dupliciter accipi potest. *Primo*, active, q. d. Calamitas quam impii infingunt aliis tibi vicinis, te non comprehendit, si vaces sapientia et Deo. Ita Noster. *Secundo*, passive, q. d. Si vivas ex virtute, calamitas publica, que alios impios obruit, te non involvet, quia deus te ab illa proteget et eximet. Ita Chaldaeus. Sic in fine mundi erunt horrendae eclipses solis et lunae, siderum casus, terrae motus, fremitus maris, et omnium rerum pavenda mutatio: adeo ut homines arescant praeter timore et expectatione eorum que supervenient universo orbi. At Sancti tunc non pavebunt, sed gaudebunt. « His autem fieri incipientibus, inquit Christus, Lucæ xxi, 28, respicite et levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. » « Levate capita, id est exultate corda, ait S. Gregorius, hom. 1 in *Evangelium*, quia dum finitur mundus, cuius amici non estis, prope fit redemptio quam quaesistis »

26. DOMINUS ENIM ERIT IN LATERE TUO. — sicut satellites et stipitatores sunt a latere principis, ut erant contra omnes insultus tueantur, ideoque laterani et latrones sunt dicti, teste Isidoro et Varro, juxta illud Davidis, *Psal. xv* : « Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear. » Pro *latere* Hebraice est *kesel*, quod proprie significat stultitiam, inconstantiam, mutabilitatem. Unde *keselim* passim vocantur inconstantes et vertumni, id est stulti. Inde *kesel* vocatur Orion, sidus illa dictum ab inconstantia, quod eo tempore quo oritur (quod fit circa novembrem), in mari et terra tempestates concitet, juxta illud Virgilli : « Fluctu nimbosus Orion. » Alii *kesel* stellas esse censent, que *Hyaides* dicuntur *ἑξ ἑπὶ ἡν*, id est a pluvendo, quod pluvias adducant. Eadem dicuntur *Suculae*, non a subibus, sed ab Hebraeo *kesil* per metathesin inverso, ut nonnulli viri docti autumant. Hinc et *Caslev* vocatur mensis novembris a caeli imperie et inconstantia. Igitur sic proprie ex Hebraeo veritas, quoniam *Deus erit in inconstantia, mutabilitate et mobilitate tua*, scilicet te fulcens, confirmans et sustentans, ne nutes, labaris et corruas. Unde explicans subdit : « Custodiet pedem tuum ne capiaris. » Hinc et R. Salomon sic veritatem explicat, q. d. « Dominus erit

non timebis (vers. 21) usurpatur. Tō desolatio impiorum passive sumendum, hoc sensu : cum impii calamitate egerintur.

tibi praesto in illis, in quibus desipere videbaris. » *Secundo, kesel* per antiphrasin significat contrarium ejus, quod jam dixi, scilicet firmitudinem, immobilitatem animi, fiduciam, constantiam, qua quis sibi constat, ut patet *Levit. cap. III, 4 et seq., Job xv, 27, Psal. LXXVII, 7* : « Ut ponant in Despem suam; » Hebraice *כסלם kislām*. *Kesel* per metathesin est quasi idem quod *kesel*, id est intelligentia, prudentia, constantia. Juxta hoc significatum veritas, *Dominus erit tibi in constantiam, fiduciam et immobilitatem*, ut scilicet te in lubrico, ancipiti et periculoso sustentet, ne cadas, faciatque constantem et immobilem. Unde Septuaginta vertunt, *Dominus erit super vias tuas*, quasi earum praeses, director et tutor; vel in omnibus viis tuis, quasi tecum ambulans, ducens et protegens, ut nec ferarē, nec latrones, nec quis alius vel aliud tibi nocere valeat; Pagninus et Bayus, quia *Dominus erit fiducia tua*; R. Levi, in *vis que speraveris, aspirabit tibi Deus, q. d. Aderit tibi Deus*, tuebiturque in his quibus eidem fisis et fretus fueris, quaeque ab eodem speraveris, ac cavebit ne ullis calamitatibus impliceris.

Tertio, kesel significat ilia, lumbos, vertebrae, spondylum. Unde veritas, *Deus erit in lumbis vel vis tuis*, vel ad lumbos, ilia et spondylum tuum, id est ad latus tuum, ut veritatem Noster. Causam dat Marius in Lexico Hebraeo, quod illis attribuitur stultitia et inconstantia, sicut renibus doctrina. Hoc significato veritatem Tigurina, *Dominus, inquit, aderit lateri tuo*, ut scilicet lumbos et ilia, puta partes teneriores et vitales, ideoque transfossioni, vulneri et neci magis obnoxias, ac consequenter totum corpus, ipsamque vitam tueatur et confortet, ne ullo telo, noxa aut malo laedatur. Chaldaeus, *Dominus erit in adiutorium tuum; Syrus, tecum.*

ET CUSTODIET PDEM TUUM NE CAPIARIS. — Syrus, ne venatione capiaris, uti capiuntur fere laqueo; Septuaginta, *firmabit* (Scholiastes, *servabit pedem tuum, ne commovearis*; Complutenses, ne *quararis* vel *concutiaris, q. d. In insidiis, in via lubrica, in scopulis et scandalis Deus custodiet te et pedes tuos, ne capiaris, ne vacilles, ne impingas et cadas, juxta illud *Psal. LXX* : « Qui posuit animam meam ad vitam, et non dedit in commotionem pedes meos. » Symbolice S. Gregorius XXXI *Moral. cap. xvii*, per *pedem* progressum in interiora virtutis, per *latus* circumspeditionem et cautelam in insidiarum accipit; unum enim sine altero non sufficit. « Bene ergo dicitur, inquit, Dominus erit in latere tuo, et custodiet pedem tuum, ne capiaris; quia miles Dei divine gratiae clypeo protectus, et que ex latere possunt prodire circumspiciendo considerat, et gressum ante faciem ferre proficiendo non cessat. » Rursus, « ne capiaris, » intellige vel a malo temporalis, vel a tentatione; tentatio enim intellectum boni delectabilis ostensione allicit, et affectum vestri amore devinct; Domini vero protectio hos duos animae pedes a laqueo liberat, si eam suis jussis obsequenter*

inveniet. Illustrat ille intellectum justorum, qui suam voluntatem explere contendunt. Scriptum est enim : « Intellectus bonus omnibus facientibus eum, » *Psal. cx, 10.*

Abstrahit, hinc discit fructum sapientiae et virtutis esse securitatem et immunitatem a timore, qui sane homini valde molestus est, eumque affligit et cruciat. Unde Seneca : « Heu, inquit, quam miserum est metuendo fieri senem! » hinc quo magis crescit virtus, eo magis crescit et securitas. Quoties nonnulli ita perfecti evadunt, ut occurrente re terribili vel formidolosa, nec primos repentinae formidinis motus sentiant, quod signum est magnae virtutis, fidei et spei in Deum. Ita Psalms, *Psal. xxvi, 1* : « Dominus, inquit, illuminatio mea et salus mea, quomodo timebo? Dominus protector vitae meae, a quo trepidabo? Ita in Vitis Patrum legitur de Abbate Theodoro, quod cum a quodam rogaretur : « Si fiat strepitus aut sonitus magnus ex improvviso, timeas? » responderit : « Si oculum terre adhaereat, Theodorus non formidat. » Eliam fractus illabatur orbis, impavidi

dum ferient ruinae; petierat enim a Domino ut auferret a se timorem, ac impetravit. Et de S. Irenaeo legitur, quod serpentes et scorpiones in via occurrentes calcabat illesus, quin et fumosa vectus orcodillo tranabat securus, quia perfecta spes et charitas foras mittit timorem, *1 Joan. iv, 18*. Et de Abbate Macario, quod cum casu in sepulchro Paganorum cubaret, ac cadaver mortui vice cervicalis capiti supposuisset, demones, ad eum terrandum, ex cadavere et circa cadaver voces edere et colloqui creperint. Tumque Macarius nil metuens, sed capite cadaver tundens, diabolo fidenter dixerit : « Surge, vade quo potes. » Ex adverso nonnulli adeo imperfecti et pavidi sunt, ut dum soli sunt, praesertim noctu, omnes sibilos, strepitus et umbras formidant, qui sane miserum sunt : vincant ergo timorem audacia, fiducia et oratione, recitentque *Psal. xc* : « Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei caeli commorabitur, » etc., quem propterea ab Ecclesiasticis omnibus in Completorio sub noctem recitari jubet Ecclesia.

QUARTA PARS CAPITIS.

AMULANDOS ESSE BONOS IN BENEFICENTIA, NON MALOS IN PRAVITATE, EO QUOD DEUS BONIS BONA, MALIS MALA RETRIBUAT.

27. NOLI PROHIBERE BENEFICERE EUM, QUI POTEST VALES, ET IPSE BENEFAC. — Post sapientiae enunciationem redit ad particularia ejus praecepta. Igitur sicut vers. 3 primum sapientiae praeceptum assignavit de cultu Dei, sic hic secundum assignat de beneficentia in proximum. Hebraea ad verbum habent, *ne prohibeas bonum ab heris vel dominis suis, cum est robor manus tuae ad faciendum*, id est cum potes facere. Quod varii varie explicant. Noster enim per heros vel dominos accipit divites et potentes, quibus suppetit facultas beneficiendi : deinde *noli prohibere* censuit repetendum in posteriore hemistichio, q. d. *Ne prohibeas divites beneficiere egentibus, sed et tu, cum potes idem facere, ne prohibeas teipsum tuamque manum ab opere bono*. Salomoni suffragatur Ben-Sira, dicens : « Esto bonus, et manum tuam a bono ne prohibeas. » « Vir bonus, ait Cicero, est qui prodest quibus potest, nocet autem nemini. »

Alii vero per dominos intelligunt egentes et pauperes; his enim non ex justitia, sed ex charitate debetur beneficium et elemosyna. Unde superflua divitum esse bona pauperum asserit S. Chrysostomus, S. Augustinus, S. Bernardus et alii. « Quid ergo indignaris cum pauperes aliquid a te petunt? paternam requirunt, non tua, » ait S. Chrysostomus apud Antonium in *Melissa*, cap. vii. Hinc et S. Joannes Elemosynarius pauperes vocabat dominos suos. Ita Valabrus, *ne arce*, inquit, *beneficium a domino suo, id est ab eo qui tibi benefecit est dignus; alii, a domino, id est a paupere,*

qui eo opus habet (1). Ita R. Levi et Aben-Ezra : Dominus beneficii, inquit, est tum pauper, tum ipse beneficus; hic enim pecunie suae est dominus, cuius avarus est servus. Nam, ut ait Seneca : « Pecunia, si uti scias (beneficentia), ancilla est, si nescias, domina. » Unde Septuaginta : « Ne abstinere beneficiere egeno, quando cumque manus tua auxiliari. »

Rursus Cajetanus censet hic praecipere restitutionem, q. d. Redde bonum, quod juste vel injuste possides, heris et dominis suis. Verum alii passim censent hic acti de beneficentia. Unde Chaldaeus, *ne desinas facere bonum, dum valet manus tua ad faciendum*; Syrus, *ne te cohibeas a beneficiendo, dum id manus tua prestare potest*. Paulo citius R. Salomon, q. d. Si animum indigentibus benefico prosequendis intentum videris, ne illum prohibito, nec alio divertito, cum fuerit facultas tua ad faciendum, id est quando in potestate tua est ut illum prohibeas et removeas a beneficiendo. Summa, Noster optime vertit; vult enim Sapiens neminem prohibendum a beneficentia, quin et beneficiendum cuique si possit.

Causam dat P. Syrus in *Sententia* : « Beneficium, inquit, dando accipit, qui digno dedit; » et : « Beneficium dignis ubi das, omnes obligat. » Nam « beneficium qui accipit, libertatem vendit. » Ex adverso, ut ait Antonius in *Melissa*, cap. xxvii

(1) Et epidem recte. Sequitur in hebr., cum est in potestate manuum tuarum, facere illud.

et **XXIV De Beneficentia**, ex Photio: « Qui multa dant in dignis, tria committunt absurda: nam et ipsi iacturam faciunt ejus, quod dant, et malos roborant materia vitiorum suppeditata, et in bonos contumeliosi sunt. » Quare charis, id est gratia, datur **לחן** *hahn*, id est domino sive marito suo, cum datur digno; illi enim debet dari, ideoque illi quasi conjugio obligata est. Unde Homerus Pastean, primam Charitatem sive Gratiarum, dixit conjugio copulatam, quia scilicet dignos respicit illis que velut uxor obstricta et debita est. Præclarus S. Chrysostomus apud Antonium in *Melisso*, cap. **XXIX**: « Non benefacit, inquit, qui benefacit, sed beneficium ipse accipit potius quam dat. Majora enim accipit quam largiatur; quoniam Deo mutuum dat, non hominibus; auget opes, non minuit; minuit autem si nihil demat, si nihil elargiatur. » Porro sicut *primus* beneficentie gradus est, beneficentiam non impedire; *secundus*, eos ad beneficendum hortari et adjuvare: « virtutibus enim multis abundat, qui alienas amat, » ait Sapiens; *tertius*, per se benefacere: sic ex adverso, *primus* maleficentie gradus est nolle benefacere; *secundus*, benefacientes dehortari et impedire; *tertius*, maleficentes adjuvare et incitare; *quartus*, per se malefacere.

28. NE DICAS AMICO TUC : VADE ET REVERTERE : CRAS DADO TIBI, CUM STATIM POSSIS DARE. — Chalæus, *si habes opud te* (1); Septuaginta addunt, *non enim scis quid parat sequens dies*; vel, ut legit S. Cyprilianus, lib. *III ad Quirinum*: « Non enim scis quid contingat sequenti die. » Hæc *prima* est causa cur statim dandum sit beneficium, ne, si differatur in sequentem diem, impedimentum aliquod donationem impediens superveniat. Ita Nazianzenus, *orat. 16*, cuius verba mox citabo. *Secunda*, quia qui cito dat, cito levat necessitatem proximi; qui tarde, sinit eum in illa infigi et in cruciatu durare. *Tertia*, quia qui cito dat, cum dono dat promptum et liberalem animum, qui postior est beneficium. Ex adverso « qui tarde fecit, dia noluit, » ait Seneca. *Quarta*: « Bis dat qui cito dat, » ait S. Hieronymus et alii, tum quia cito succurrit indigentie et voto peccantis; tum quia celeritas sæpe sortem duplicat; tum quia qui cito dat, potest secundo dare: una enim beneficentia inutilis et provocat aliam. Præclare Seneca: « Omnia, inquit, benignitas properat, et proprium facientis cito facere; si de die in diem trahens profuit, non ex animo fecit. Hæcque duas res maximas perdidit, et gradam, et tempus. » *Quinta*, si differs, cogis peccentem reverti sæpius, itaque facere iacturam temporis, negotiorum et lucri, que pluris subinde cito facere; si de die in diem trahens profuit, non ex animo fecit. Hæcque duas res maximas perdidit, et gradam, et tempus. »

29. NE MOLIARIS AMICO TUC MALUM, CUM ILLE IN TE HABEAT FIDUCIAM. — Hebraice, *ne ares, vel fabrices super socium tuum malum, et* (id est cum) *ipse sedens in fiducia tecum*; Chalæus, *ne cogites contra proximum tuum malum, cum ipse habitet tecum in pace*; Syrus, *qui sedet tecum in quiete*; Septuaginta, *ne fabrices in tuum amicum mala prope habitantem et confidentem in te*. Ita Complutenses et auctor *Catena Græcorum*, licet Romana pro *amicum* legant contrarie *inimicum*; Tigurina, *ne machineris proximo tuo malum, cum ille securus tecum habitet*; Vatablus, *cum ipse sibi a te nihil tale metuat*. Pro *moliaris* Hebraice est **תכחר** *tachar*, quod tam arare quam fabricare significat: sicut enim, qui arat, preparat terram sementi; sic qui machinatur malum, querit et parat modos artesque fallendi et supplantandi proximum. Ita B. Salomon. Idem fabricatur rem in specie bonam et amicæ, sed interius inimicæ et noxiæ, sicut Græci fabricantur equum Palladis, que est patrona misericordiae; sed dolose ei imposuerunt milites,

(1) Hebr. et est tecum, quod neas interpretatur Vulgata, cum statim, etc.

plex bonitas, si accesserit celeritas. » Et Anselmus:

Gratia que tarda est, ingrata est:
Quæ fieri properat, gratia grata magis.

Et Democritus apud Antonium in *Melisso*, cap. **XXIX De Beneficentia**: « Si benefactor es, statim facito; tarditas enim vitiosum reddit munus. Parva potius largire quam magna promissa. Hoc enim periculo vacat, et qui acceptit re, non verbis indiget. » Præclarus idem Antonius in *Melisso*, cap. **XXVII**, ex S. Gregorio Nazianzeno: « Gratitudinis specimen, inquit, Deo exhibes quod te fecerit unum illorum, qui beneficia prestare possunt, non autem qui opus habent accipere; et quod non inspiciende tibi sint alienæ manus, sed aliis tuæ. Dives esto, non solum opibus, sed etiam pietate; non solum auri, sed insuper virtutis possessione; alios antecellens exhibendo te probiorem et benigniorem. Deus esto calamitosis, Dei misericordiam imitando; nihil enim beneficentia divini in hominem cadit. Misericordiam tuam ne nox quidem intercipiat; ne dixeris: Alias reii, et in crastinum dabo, ne quid forte accidat inter propositum tuum et beneficium, unde impediatur. » Idipsum preslitit Job, dicens cap. **XXXI**: « Si negavi quod volebant, pauperibus, et oculos viduæ expectare feci. » Hujus præcepti formam et speculum exhibet Deus, cum amicisimos suos aliquid a se postulantes vacuos non dimittit, sed plenos honorum que petunt, ac lætos et exultantes apud se delinet. Ita Anna Samuelis mater sterilis ad templum oratura venit, et tanti filii futura mater abiit, I Reg. 1. Ita Sara a probro interfectricis maritorum per orationem illico Dei ope liberata est, *Tobit* III. Ita Judith oratione magis quam gladio armata, Deo duce Holofernem occidit, Assyriorum exercitum confudit, et Israelæm liberavit, *Judith* XIII.

30. NE MOLIARIS AMICO TUC MALUM, CUM ILLE IN TE HABEAT FIDUCIAM. — Hebraice, *ne ares, vel fabrices super socium tuum malum, et* (id est cum) *ipse sedens in fiducia tecum*; Chalæus, *ne cogites contra proximum tuum malum, cum ipse habitet tecum in pace*; Syrus, *qui sedet tecum in quiete*; Septuaginta, *ne fabrices in tuum amicum mala prope habitantem et confidentem in te*. Ita Complutenses et auctor *Catena Græcorum*, licet Romana pro *amicum* legant contrarie *inimicum*; Tigurina, *ne machineris proximo tuo malum, cum ille securus tecum habitet*; Vatablus, *cum ipse sibi a te nihil tale metuat*. Pro *moliaris* Hebraice est **תכחר** *tachar*, quod tam arare quam fabricare significat: sicut enim, qui arat, preparat terram sementi; sic qui machinatur malum, querit et parat modos artesque fallendi et supplantandi proximum. Ita B. Salomon. Idem fabricatur rem in specie bonam et amicæ, sed interius inimicæ et noxiæ, sicut Græci fabricantur equum Palladis, que est patrona misericordiae; sed dolose ei imposuerunt milites,

qui equo a Trojans in urbem inducto nocte egressi, urbem Græcis prodiderunt.

Sententia clara est; post beneficentiam enim laudatam vituperat maleficentiam, præsertim in amicos. Hæc enim duplicem continet maliitiam: *primam*, inimicie violationem, quod amicum ledat; *secundam*, perfidiam, quod eum specie amicitie dolose et perfide supplantet. Quare tales amici fieri pejores sunt inimicis publicis; ab his enim, utpote notis tibi, caves; illos, quia ignoras, imo amicos se simulant, cavere nequis. Illi ergo sunt pestes omnis coetus, societatis et convictus humani, qui fide et amore constringitur et compaginat. Unde Seneca: « Pejora sunt tecta odia quam aperta; gravior est inimicus, qui latet sub pectore. » De quo plura cap. XI.

30. NE CONTENDAS (Hebraice, *ne litiges*) **ADVERSUS HOMINEM FRUSTRA, CUM IPSE TIBI NIHIL MALI FECERIT.** — Septuaginta posteriorem partem aliter vertunt; habet enim, *noli inimicitias exercere adversus hominem sine causa, ne quod tibi operetur* (Hebraice, *retribuatur*) *malum*; Vatablus, *ne tibi malum repondeat*; Tigurina, *ne tenere litem cum quoquam suscipias, si tibi nihil malefecit*; Syrus, *ne litiges cum homine alisque causa*. Omnis enim lis est noxia, sed maxime que insonti intentatur; insontis enim tutor et vindex est iudex, aut certe Deus. Hinc Seneca in *Proverbiis*: « Cum pari contendere, anceps est; cum superiore, furiosum; cum inferiore, sordidum. »

31. NE EMULERIS HOMINEM INJUSTUM (Hebraice, **למה תאמין** *is chamas*, id est, ut Vatablus, *virum injustitiam, vel rapinam*; Tigurina, *violentum*; Chalæus, *raptorem*; Syrus, *iniquum*), **NEC IMITERIS** (Hebraice *eligas*) **VIAS EJUS.** — Syrus, *ne placeant tibi omnes viæ ejus*. Pro *emuleris* Hebraice est **תכחר** *tachar*, quod, quando cum *limes* construitur, significat zelare, zelo fervere, vehementer aliquid ambire; quando vero cum *beth* construitur, ut hic fit, significat irasci et invadere. Sensus ergo est, q. d. Ne irascaris quod videas injustos vi et fraude alios opprimere, seque ditare et exaltare, neve eorum prosperitati indigneris et invidetas, ut ad eam tibi accersendam velis imitari eorum vias, puta actiones et rapinas. Alludit ad *Psalm. xxxvi*, 1: « Noli emulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniquitatem. » Ubi pro *emulari* Hebraice est **תכחר** *tachar*, id est ne irascaris, ne succenseas; pro *zelaveris* est idem verbum quod hic, scilicet *tachar*. Hinc *secundo*, ubi quod *ne emuleris* exponunt *ne imiteris*. Ita Tigurina (1). Unde et Septuaginta vertunt, *ne accipias malorum viarum approbationem*, imitando scilicet eorum fraudes, rapinas et scelera, ut te instar illorum dices et locupletes. Est enim hæc, et fuit olim, communis piorum tentatio, quod videant impios prosperari, se vero deprimi et adversis expugnant. Hæc enim de re queritur et quasi ex-

(1) Recte.

postulat cum Deo Jeremias, capite XII, versu 2 et seq. Job, cap. XXI, vers. 7; Habacuc, cap. I, vers. 13, et David, *Psalm. lxxxi* toto. Verum virtus in fide et virtute solidi hæc re non turbatur, quia celestia sperant, terrena parvipendunt. Unde S. Chrysostomus, homil. 8 in II *ad Timotheum*: « Ne emuleris, inquit, virum injustum: si nullus malus supplicio afficeretur, nemo putaret Deo humanarum rerum curam imminere: si omnes punirentur, nullus speraret resurrectionem futuram, quod quasi merces hic omnibus redderetur; ideoque hic punit quosdam, plerosque non punit. » Inferius vero aliam suggerit causam: « Sunt perique boni qui mali aliquid habent admixtum, quod hic deponunt (nimium penes exsolutus), et mali item, qui bonorum aliquid operum habeant, quorum hic recipiunt vias, ut illic æternæ puniantur. Si hæc omnia nobiscum reputaverimus, nihil nos ledere poterit aut perturbare, nihil ad temulationem aut zelum provocare. » Tertiam causam dat S. Augustinus, *epist. 70*: « Hæc bona, inquit, ne putentur mala, datur et bonis: ac rursus, ne putentur summa, dantur et malis. Itemque auferuntur ista bonis, ut probentur; et malis, ut crucientur. »

32. QUIA ADOINATIO DOMINI EST OMNIS ILLUSOR, ET CUM SIMPLICIBUS SERMOINATIO EJUS. — Pro *illor* Noster videtur legisse **למה תאמין** *malos*, per *zain*, id est *pravus, perversus*; R. Salomon, *qui per devia transversum operatur*; R. Levi, *qui a recta via deviat et flexuosus iter ingrediuntur*, id est improbus. Improbus ergo vocatur *illor*, tum quia seipsum et alios ledit specie illecebrosa voluptatis, qua sibi peccatum, indeque damnationem accersit; tum potius quia valde improbi, uti impij et athei, non tantum moventes et monita contemnunt, sed et omnia humana et divina derident (qui est summus impietatis gradus), et hi proprie in Scriptura vocantur **למה תאמין** *illor*, id est derisores vel illusores, ut patet *Psalm. 1*, 1, ubi *primus* peccatorum gradus statuitur: « Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum; » *secundus*: « Et in via peccatorum non stetit; » *tertius* et summus: « Et in cathedra pestilentia (Hebraice *latsim*, id est derisorum) non sedit. » Audi B. Antiochum, homil. *De Obedientia et Inobedientia*: « Quis est *illor*? Illor est qui verba Dei perverse intelligendo et docendo corrumpit. Illor est qui suos prois minus simplices et pauperes insultando contemnit. Illor est qui magna Dei promissa quasi parva despiciet et penam æternæ damnationis quasi tolerabilem spernit. »

Quocirca illusori Salomon hic opponit simplices, Hebraice **שירים** *tesarim*, id est rectos, probos, justos. Unde Septuaginta vertunt, *innocendus enim coram Domino omnis iniquus; in justis autem non facti consilium, vel, nec in justorum casu sedem iudiciali ad vindicandum capiti, q. d. Theus judicet et condemnet omnem iniquum, vel ut*

purum et immundum; at cum iustis non agit in concilio, quasi pro tribunali et longo subsellio, sed amice et familiariter. Et, ut Hebraea habent, cum rectis, **וְיָדוּ** sodo, id est secretum, colloquium, familiaris eorum est; Chaldaeus, quoniam amandatur a Deo omnis iniquus, et cum rectis colloquium ejus. Haec clara est antithesis, q. d. Deus a se elongat iniquitatem et iniquos, sibi vero approximatur aequos et justos. Syrus, quia pollutus est iniquis coram Deo, et cum iustis confabulatio ejus; Pagninus, quia abominatio Domini est omnis perversus, et cum rectis secretum ejus.

Hebraice ergo sodo proprie significat secretum, arcanum, q. d. Ait Aben-Ezra: Deus probis arca sua consiliaque patefacit, v. g. qua calamitate impium vexare statuerit. Porro **וְיָדוּ** quia dat causam earum injuriarum, qui prosperantur, non sint emulandi, nec imitandi; sed justis et pii, qui vexantur et tribulantur: quia scilicet injusti sunt abominabiles Deo, justis vero amabiles, imo amici et secretarii, utpote quibus Deus sua arca, iudicia et consilia pandit, tum quae in Scriptura revelavit, praesertim de praemiis caelestibus; tum Deus iustis qui hic vexantur, preparavit; tum quae per internas inspirationes, consolationes, illustrationes illis suggerit, quibus eos ita roborat et exhilarat, ut et omnia mundi prospera generose calcant, ac nulla ejus adversa formident, juxta illud **Psalm. xxv, 14**: « Firmamentum est Dominus omnibus timentibus eum, et testamentum ipsius ut manifestetur illis; » pro quo S. Hieronymus veritatem, secretum Domini omnibus timentibus eum, et pactum suum ostendit illis.

Hebraice est idem nomen quod hic, scilicet **סֹד** sodo, quod proprie significat secretum; sed Septuaginta per aphoresim sodo acceperunt **וְיָדוּ** id est firmamentum vel fundamentum. Quare ex his similibus modo hic veritas, et cum rectis vel simplicibus firmamentum ejus, q. d. Deus firmat rectos eosque facit firmamentum caetero ruma.

Quam haec sententia sit vera, liquet ex vita Abraham, Isaac, Jacob, Moysi, Davidis, Isaiae caeterorumque Prophetarum et Apostolorum, quibus Deus sua secreta patefecit, juxta illud Christi, **Joan. xv, 16**: « Jam non dicam vos servos; quia servus nescit quid faciat Dominus ejus. Vos autem dixi amicos; quia omnia quaecumque audivi a Patre meo, nota feci vobis. » Idem liquet ex Vita S. Antonii, S. Hilariionis, S. Pachomii, aliorumque Anachoretarum, quibus Deus multa occulta et futura revelavit. Unde Abbas Anuphus apud Palladium in **Lusitana**, cap. xviii, ait: « Nullus rei cupiditas in cor meum descendit, praeterquam solius Dei. Nihil ex rebus terrenis occulavit mihi Deus, quod non significavit et ostendit mihi oculis. Non interdum somnium cepi, non noctu requievi Deum quaerens: una mihi semper assistit angelus mundi ostendens potestates; omnem petitionem accepti a Deo protinus vidi Deo saepe assistentes myriadas, vidi choros

justorum, vidi Martyrum congeriem, vidi monachorum vitam institutionem. » Et cap. xliii, Joannes Abbas, qui Theodosio Imperatori praedixit victoriam: « Oportet, inquit, mentem eorum, qui Deum quaerunt, otium agere ab aliis omnibus. Vacate enim et cognoscite, inquit, quod ego sum Deus, **Psalm. xiv**. Qui ergo Dei cognitionem ex parte est consecutus (universam enim nemo potest accipere), consequitur quoque aliorum omnium cognitionem, et videt mysteria Dei illa ostendentis, et praevidet futura, et contemplantur revelationes, quales Sancti, et efficit virtutes, et obtinet a Deo omnem petitionem. » Et cap. xx, Abbas Macarius sibi dicit: « Habes Angelos, Archangelos, omnes supernas Potestates, Cherubim et Seraphim, Deum horum effectorem. Illic versare, ne sub caelos descenderis, ne incideris in mundanas cogitationes. » Idem patet ex Vita S. Mechtildis, S. Lydvinae, S. Mariae Oigniacensis, S. Catharinae Senensis, cum qua Christus ita familiariter versabatur, ut eam doceret legere, psallere et Horas recitare, etc.

Memorable est quod in Vita B. Hermannii Josephi Ordinis Praemonstratensis legitimus, eum a puero puerili simplicitate et candore solum in ecclesia visere imaginem B. Virginis cum puero Jesu, cum eaque familiariter colloqui, cibos et fructus offerre, ac dum ei semel obulisset pomum, B. Virginem porrecta manu illud accepit. Crevit cum aetate haec Hermannus cum B. Virgine et Jesu familiaritas, adeo ut ipsa singulis subinde diebus eum visitaret, eum eo quasi cum fratre colloqueretur, pecunias ad victum et vestitum procuraret, morbos depelleret, tentationes et adversitates quaslibet discuteret; quin et eum in sponsum acciperet nomenque sponsi sui, scilicet Joseph, ei imponeret. Cum enim quadam nocte de more in oratione pernoctaret, vidit in medio chori virginem inenarrabilis pulchritudinis, regali schemate insignitam; eique duo assistebant dextra levaque angeli, specie formosissimorum juvenum, quorum unus dixit: « Cuiusnam desponsabimus hanc virginem? » Respondit alter: « Cui tandem nisi fratri hic presenti? » Tum alter: « Veniat ergo, » inquit. Vocatus accessit sane pudibundus. Postquam autem usque ad reginam pervenit, alter angelus ei locutus est: « Oportet hanc illustrissimam puellam tibi desponderi. » Ille humilis et pudicus, tanta sponsa se indignam proclamavit. Cuiusque reluctando moras neceteret, angelus dexteram ejus apprehendit, et manus B. Virginis copulavit, hisque verbis eam illi despondit: « Illic ego virginem tibi trado sponsam, sicut olim fuit desponsata Joseph, ut nomen sponsi pariter cum sponsa accipias, et de caetero Joseph voceris. » Hinc perpetua ei cum B. Virgine, velut sponsa, familiaritas: a qua tandem in caelestem thalamum egestas est anno Domini 1236. Haec et plura habet Vita ejus apud Surium, die 7 Aprilis, quam ejus

familiaris vir gravis conscripsit. Cito ultimam Surii editionem Coloniensem, quae valde adaucta est a Mosandro.

Huc facit quod ex Officio Ecclesiae Placentinae Romae approbato, scribit Philippus Ferrarius ad diem 4 Februarii in Catalogo Sanctorum Italiae: S. Gelasius inquit, puer Placentinus, cum S. Optimum fratrem suum in cubiculo orantem invenit, et Angelorum multitudinem cum eo colloquentem propriis oculis conspexit, vocemque audivit: « Sinite parvulos venire ad me; talium est enim regnum caelorum. » Vixit uterque sub annum Domini 420.

Unde Beda hoc loco: « Sermocinatio Domini, ait, cum simplicibus est, quia illos sapientiae caelestis secretis illustrat, quos terreni fastus ac duplicitatis nihil habere considerat. Hinc etenim dicit: Abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. » **Matth. xi**. Haesit hoc Beda ex S. Gregorio, III part. **Pastor.**, admon. 42, ubi sic ait: « Cum simplicibus Deus sermocinari dicitur, quia de supernis mysteriis illorum mentes radio suae visitationis illuminat, quos nulla umbra duplicitatis obscurat. » Igitur « simplices » hic vocantur recti, ut habent Hebraea, et justi, quia hi simplices sunt in agendo et loquendo, cum pravi et peccatores saepe sint duplices et ficti, aliud ore dicentes, aliud corde cogitantes, aliud opere agentes.

Alium sensum affert Lyranus et Dionysius, ut **et** ejus referatur ad illusorem, q. d. Illusor solet sermocinari cum simplice, ut eum decipiat: non cum astuto, qui novit ejus dolos. Nam, ut ait Nazianzenus, « parum cauta est simplicitas. Minima enim is suspicatur improbitatem, cujus animus ab improbitate liber est ac purus. » Et S. Ambrosius, lib. III **Offic. x**, loquens de Galenatis, qui fefellerunt Josue: « Josue, ait, cito credidit, adeo sancta erat illis temporibus fides, ut fallere aliquos posse non crederetur. Quis hoc reprehendat in Sanctis, qui caeteros de suo affectu astutiant? et quia ipsis amica est veritas, mentiri neminem putant; fallere quid sit ignorant; liberent credunt quod ipsi sunt, nec possunt suspectum habere quod non sunt. » Verum prior expositio communis est et genuina, ut **et** ejus respiciat Deum, non illusorem.

33. EGESTAS A DOMINO IN DOMO IMPII: HABITACULA AUTEM JUSTORUM BENEDICENTUR. — id est bonis affert. **Primo**, temporalibus: haec enim, uti Judaeis promisit Deus, **Levit. xxv, Deuter. xxviii** et alibi, sic et reipsa praesistit; impiis vero uti minatus est egestatem, sic et reipsa infixit. Ita Lyranus, Cajetanus, Jansenius et alii. Sic etiamnum **revertitur**, quantascumque a suis amatoribus ejus emungant et corrogent, semper tamen sunt pauperes. Sic et mechanaei, et mercatores, qui per fraudes et injustias se ditare satagunt, desperantur. Idem videre est in feribus, praedonibus, similisque farinae hominibus.

Secundo, spiritualibus, puta dolibus gratiae et virtutibus in hac vita, ac dolibus gloriae in futura. Ita Beda et Hugo. **Hic** semper verum: esto enim nunc saepe pii egestate temporarii premantur, spiritalibus tamen opibus abundanti. Vico versa esto impii temporalibus abundant, in summa tamen spiritalium bonorum egestate degunt. Causam addit dicens: « A Domino, » q. d. Idem pii sunt divites, impii pauperes, quia Deus piis, utpote amicis et filiis, benedicit, id est benefacit (Dei enim dicere est efficax, ideoque idem quod facere); impiis vero, utpote inimicis, maledicit et malefacit, eosque bonis privat, punit et castigat. Unde Hebraei habent, **maledictio Dei in domibus impiorum; domus autem justorum benedicta**; Septuaginta, **exsecratio Dei in domibus impiorum; turgio autem justorum benedictio**.

Est haec secunda ratio, quae probat id quod dixit vers. 31: « Ne emuleris hominem injustum, nec imiteris vias ejus. » **Prima** enim ratio fuit vers. 32: « Quia abominatio Domini est omnis illusor (Hebraice perversus), et cum simplicibus (Hebraice cum rectis) sermocinatio ejus. » **Secunda** priori connexa est hic, quod Deus piis abundantia praemii, impios egestate punit. Porro Auctor **Zatena Graec.**, vertente nostro Pellano, sic habet, **in impiorum domibus moratur Domini maledictio, justorum autem case benedictione domantur maledictio**, Olympiodorus ibid. sic explicat: « Res impiorum, ait, estis splendide magnificaeque hominibus videantur, apud Deum tamen sunt viles et execrabiles. Contra vero res justorum, licet abjectae et tenues cernantur, divina tamen benedictione copiose locupletantur. Sublimiori autem sensu per domum intelligentes anime facultates designantur, per casas vero vel stabula irascentes et concupiscentes easdem vires in illis enim brutae rationis exortus perturbationes et animi passiones grassantur lateque dominantur. » Et Basiliius ibidem: « Domus impij, quae torulo vel case, quasi hominum domicilium, anteponitur, praestantiorque habetur, sortitur maledictionem: justorum autem stabulum, quod domi, veluti jumentorum receptaculum, postponitur, vilisque censetur, benedictione impletur; mystice vero, justorum case vel stabula accipi possunt pro externis illorum actionibus, domus autem pro contemplativae anime virtute. Aut case vel stabula sunt rudes, qui ad justum tanquam ad bonorum disciplinarum officinas adducuntur. Dominus vero, discipuli jam perfecti et eruditi. Quod si justorum case benedicuntur, multo magis illorum domus divina benedictione locupletantur. Et haec divina apud eos, qui pietati et religioni delitunt, haec habent: apud impios autem contraria obtinent. » Et alius anonymus ibidem: « Immundorum spirituum diverse sunt domus; una namque eorum domus sunt superbi, alia eorum domus sunt omnes invidi, alia itidem omnes foedis voluptatibus nati, alia rursus

omnes ambitiosi, alia tandem omnes hypocrite; et in omnibus hisce domibus æterna sevit punitio. Case autem iustorum sunt Sanctorum mansiones, quæ Dei benedictione affatim cumulantur. » Hæc Patres in *Catena Græcorum*.

34. ISE DELIBET ILLUSORES (Hebraice, *deridebit derisores*), ET MANUETIS DABIT GRATIAM. — Tertia est hæc ratio, q. d. Noli imitari vias illusorum, id est impiorum, qui pios derident, eosque fraude et injustitia quasi ludendo divexant, quia Deus eos vicissim deridebit, juxta id quod dixit cap. I, vers. 26: « Ego quoque in interitu vestro ridebo et subsannabo; » ideoque eos hominibus et demonibus ridendos exhibebit. Hæc est enim justa lex talionis, ut Deus illusoribus illudat. Derisisti alium, derideberis ab alio. Fraudasti proximum, fraudaberis a proximo. Rapuisti terrena, vana et caduca, privaberis celestibus, veris et solidis, ac æpe etiam terrenis. « Jus, enim, inquit Cassiodorus, lib. V *epist.*, exigit sagittas fraudis redire in dolosum verticem agitantis. » Quocirca apposite S. Augustinus in *Psal. CXXII*: « Ferto, inquit, insultantem, et ridebis postea gementem. » Simili modo animalia generosa non ferunt derisores. Plinius, et ex eo Pierius, *Hieroglyph.* lib. I, cap. X, docet leonem ferri correptum, etiam ad furorē exarsuet, semibre passione liberari: tanta enim indignatione simiam fert leo, ut nullam animal avidius perdere desideret. Causa est, animalis ridiculi pelulantia, leonem indignissimis modis exagitantis. Nam simul ac vel ex arbore aliqua, vel ex tuto latente loco nacta fuerit occasionem in leonem insiliendi, pro magno habet negotio causæ ejus se applicare, natibusque affigere, atque ita quibuscumque potest modis regi suo illudere: quod cum impatienter ferat leo, impotenter admodum in hujusmodi animal efferascit.

Porro Septuaginta vertunt, *Dominus superbis respicit, humilibus autem dat gratiam*. Et recte, quia illusores sunt superbi, et mansueti sunt humiles. Septuaginta sequitur et citat S. Petrus, *epist. I*, cap. V, vers. 5, et S. Jacobus, cap. IV, 6, ubi fuse hunc locum explicui, quare plura hic non addam, nec actum agam. Denique Syrus vertit, *ipse illusores deturbabit et perdet* (Chaldaeus, *propellet*), et *tu sapiens misericors erit* (I). R. Levi sic explicat, q. d. « Deus efficit ut, qui cæteros ludibrio habent ac sannis excipiunt, a cæteris derideantur, cum in exilium rēnt; humilibus autem, qui cæteros honore prosequuntur et colunt, seipsoque demittunt, gratiam benevolentiamque apud mortales conciliabit. »

35. GLORIAM SAPIENTES POSSIDEBUNT: STULTORUM EXALTATIO (ita lege cum Romanis, Græcis et Hebraeis; non *exaltatio*, ut aliqui legunt), IGNOMINIA.

(1) Vulgatus cum Alexandrinis *DN* neglexit. Quæ particula h. l. membrorum antithesis coequationem significat, quasi hæc sint *ἀντιπεφρα* (conf. *Thren.* II, 32), et cum illusoribus ipse illudat, et, id est *at*, ex alia parte *mansuetis dat gratiam*.

— Est hæc quarta ratio, cur imitanda sint vias piorum, non impiorum, q. d. Sapientes et pii acquirunt gloriam presentem et æternam, tum apud Deum et Angelos, tum apud homines: stultorum autem, id est impiorum, modica exaltatio et gloria vertetur in ignominiam presentem et æternam in gehenna.

Noster in Hebræo legisse videtur *מרום* *marom*, id est *exaltatio, celsitudo*; jam legunt *מורם* *morim*, id est *exaltans, q. d. Stultorum*. quisque exaltat ignominiam, hoc est, impius quantumcunque natus ad alta, tamen altissime et maxime ignominie se exponit. Quo enim altius ascendit, eo profundius cadet, juxta illud Claudiani:

Tolluntur in altum, ut lapsi graviore ruunt.

Unde Septuaginta vertunt, *gloriam sapientes hereditabunt, at impij exaltabunt ignominiam*; S. Hieronymus, *Apolog. contra Rufinum*, legit: *Impij exaltant contumeliam*; Chaldaeus, *stulti suscipiunt tribulationem*; Syrus, *hereditabunt dolorem*; Pagninus, *at stultus exaltat quod est ignominiosum*; Tigurina, *sapientes gloriam, stulti autem ignominiam, dum exaltantur, hereditate acquirunt*; Vatablus, *gloriam sapientes jure hereditario assequuntur, et unusquisque stultorum sustinet ignominiam, id est, inquit, stulti efficiuntur ignominia*; Aben-Ezra, *muldictio, id est egestas in domo impij a Deo*, etc. *Ipsæ derisores per interpretem alloquitur* (id est *deridebit*), *mansuetis* (id est *is qui, quod sannis excepti derisive sint, abjecti videantur*), *dabit gratiam*. *Gloriam sapientes hereditabunt, stulti elevat exaltationeque ludibrium, vel stulti exaltant et honore prosequuntur virum ignominiosum*; R. Levi, *probrum stultus suscipit et evehit* (2).

Pro possidebunt Hebraice est *יִרְשׁוּ* *irshalu*, id est hereditabunt, sive hereditario quasi jure possidebunt, q. d. Ex adolescentie piis studiis atque laboribus devolvitur in viros sapientes et ætate provecos, tanquam prioris ætatis fructus et hereditas, honor et gloria: sicut enim viri individuis comes et assecla est probrum et dedecus, sic vicissim virtutis assiduus et fidus achates est honor et deus. Ex adverso impiorum *exaltatio*, id est possessio separata, hereditas, pars illis peculiariter attributa, est *ignominia*. Opponitur enim *exaltatio* possessioni; Hebraice enim *רום* *rum* in *hiphal*, id est exaltare, idem est quod exaltando vel levando separare sibi et secernere aliquid peculiare quod in possessionem suam cadat. Sic de Davide dicit Deus, *Psal. LXXXVII*. 20: « Exaltavit electum de plebe mea; » Chaldaeus: « Secre vi juvenem de populo. » Fuit enim David quasi peculum et cimelium Dei. Unde de eo ait *Ecclesi.* cap. XLVII, vers. 2: « Quasi adesp separatus a carne, sic David a filiis Israel. » *Exaltatio* ergo idem est

(2) Maurer, et, sed *quicumque stultus est, auferi ignominiam*. Ewald, *stultus exaltat ignominiam*, id est famat, infamat, famosos illudat ignominia. Quæ non inelegans, sed quædæ interpretatio esse videtur.

quod gloria, q. d. Gloria est propria dos et laus piorum. Si dicas: Etiam impij subinde exaltantur et adipiscuntur gloriam; respondet, gloriam hæc non tam esse gloriam, quam ignominiam, tum quia impium non decet gloria, nec eum decorat, sed dedecorat: impius enim in gloria, est idem quod simia in purpura; tum quia gloria hæc mox vertenda est in ignominiam. Et sic liquet antithesis posterioris hemistichii cum priorē. Veritas hujus sententiæ patet in Joseph, Aman, Mardochoo, Saule, Davide, etc.

Secundo, R. Levi: Stulti, inquit, exaltantur ignominiam, id est alta et magna erit eorum ignominia, quæ ob suam vecordiam notabuntur, ut propter eam amendantur, abiganturque ab illa sede in qua omnibus noti clarique erant. Tertia, impij exaltant, id est attollunt, et quasi ingens onus levant, ut capiti suo imponant gloriam mox vertendam in ignominiam, quod ipsorum elatas cervicis gravabit et deprimet usque ad terram, imo usque ad abyssum et infernum. Igitur gloriam sapientes possidebunt, utpote quorum Deus pater est, quorum fratres Angeli sunt, quorum occupatio nobilissima est, scilicet sapere et servire Deo: quos Deus ut charissimos filios amat, B. Virgo ut natos pulcherrimos diligit, S. Ecclesia ut pretiosissimas gemmas, quibus illustris et splendida procedit, cordi habet.

Eslo ergo quod pii in hac vita sæpe apud mundanos sint inglorij et inhonorati, impij vero gloriosi et honorati; tamen apud viros sapientes, qui norunt resjuncta suum ejusque pretium æstimare,

pil sunt gloriosi, impij inglorij, præsertim quia pii honores recusant et fugiunt. Nam, ut ait Aristoteles, « magna dignitas est non uti honoribus, sed effecere ut illi dignus sis. » Et S. Chrysostomus, homil. 4 in I ad Corinth. « Allus, ait, est qui nullis indiget, sed omnia despicit, et a seipso habet magnitudinem. » Quocirca talem donabit Deus gloria æterna, imo in illa extollet et cæteris altiorē faciet. Causam dat aucto: *Catena Græc.*: « Deus, ait, quatenus est ipsamet justitia per essentialia, obsistit injustis; quatenus autem prima veritas, mendacibus et falsis; quatenus eum mansuetus et humilis est, obsistit superbis; » recipit vero et amplectitur humiles; quatenus sapientia est, stultos abominatur, sapientes honorat et glorificat.

Quocirca S. Gregorius, lib. I, *epist.* 5, loquens de se vitam monasticam ante Pontificatum agente: « Nihil, ait, in hoc mundo appetens, nil pertimescens, videbar mihi in quodam rerum vertice stare, ita ut in me ipse impletum credere illud *Isaia LVII*: Sustollam te super altitudinem terre. Super enim altitudinem terre sustollitur, qui et ipsa, quæ alta et gloriosa presentis videtur sæculi, per montis despectum calcat. » Et S. Cyrillus, *De Orat. Domest.*: « Qui renuntiavit jam sæculo, major est honoribus ejus et regno; et ideo qui se Deo et Christo dedicat, non terrena, sed cælestia regna desiderat. » Sic Moses gloriosior fuit Pharaone, cujus gloria mersa est in mari Rubro; Elias Achabe rego, Eliseus Foramo, Joannes Baptistas Herode, S. Athanasius Constantiniano, S. Ambrosius Theodosio, S. Basilus Juliano.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit discipulum hortari et incitare ad studium sapientiæ et virtutis tum suo exemplo, tum sapientiæ commoda recensendo. Secundo, vers. 14, docet viam impiorum quasi tenebrosam declinam, iustorum vero viam quasi splendens capessendam. Tertio, vers. 23, agit de custodia cordis, oris, oculorum et gressuum.

1. Audite, filii, disciplinam patris, et attendite ut sciatis prudentiam. 2. Donum hereditatum vobis, legem meam ne derelinquatis. 3. Nam et ego filius fui patris mei, tenebus, et nigenitus coram matre mea: 4. et docebat me, atque dicebat: Suscipiat verba mea cor tuum, custodi præcepta mea, et vives. 5. Posside sapientiam, posside prudentiam: ne obliviscaris, neque declines a verbis oris mei. 6. Ne dimittas eam, et custodiet te: dilige eam, et conservabit te. 7. Principium sapientiæ, posside sapientiam, et in omni possessione tua, acquirere prudentiam: 8. arripe illam, et exerebit te: glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus, 9. dabit capiti tuo augmenta gloriarum, et corona inelyta proleget te. 10. Audi, fili mi, et suscipe verba mea, ut multiplicentur tibi anni vite. 11. Viam sapientiæ monstrabo tibi, dumam te per semitas acquiritis: 12. quas cum ingressus fueris, non arcebutur gressus tui, et currens non habebis offendiculum. 13. Hæc disciplinam, ne dimittas eam: custodi illam, quia ipsa est vita tua. 14. Ne delesteris in